

ELŐSZÓ

„A könyvtár csendes üzem, miután létrehozzuk, alig hallatja hangját, általában figyelmünkön is kívüli esik. A veszély árnyéka eddig ritkán vetült rá. Ám a könyvtár nem egy külön világ. Kontaktus intézményként számos hatás érte, módosult arculata, funkciókészlete. Békés átalakulásai után most gyűjtögető életmódjáról át kell térnie a balászátra, vadászátra”¹ – Vörös Klára gondolatai akár az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézete, valamint Könyvtártudományi Doktori Programja által 2015. november 23–24. között „Valóságos könyvtár – könyvtári valóság II.” címmel rendezett konferencia,² illetve az ott elhangzott előadásokat válogatva felvonultató jelen lektorált tanulmánykötet mottójául is szolgálhatnak.

A mai könyvtár nem csak a könyvek tára. A dokumentumok mellett az emberi tényező éppen olyan fontos. A könyvtár egyre inkább egy olyan dinamikus intézmény, amelynek épületébe szívesen megy be az ember, ahol jól érzi magát, ahol beszélgetésre, találkozásra nyílik lehetősége. A könyvtár ún. harmadik hely – a családi fészek és a munkahely után. A multifunkciós könyvtári világban – küldetésénél fogva, a kulturális örökség megőrzésével párhuzamosan – középpontban áll ugyan a dokumentum, de már nem a hordozó az elsődleges, hanem az információ. Kétség kívül a tartalom az, ami elsősorban számít, de szociális szerepük és közösségi térként való működésük is nélkülözhetetlen, ahogy a fenntartásukhoz szükséges források megteremtése is.

A könyvtárral minden társadalmi réteg találkozik, mindenki használó: van, aki a városi könyvtár, van, aki az országos szakkönyvtár, van, aki a felsőoktatási könyvtár, van, aki a gimnáziumi-iskolai könyvtár, van, aki pedig a nemzeti könyvtár falai között fordul meg. A „falakat” persze idézőjelben kell érteni, s nem csak a strandkönyvtárak vagy a dzsunkakönyvtárak esetében... Miért is? Gyakran éri kritika a könyvtárakat a helyben használók csökkenése miatt. De mi a helyzet a távhasználattal? Aki otthonról vagy a villamoson, távolról veszi igénybe a szolgáltatásokat, de az is lehet, hogy csak egyszerűen böngészi a honlapot, esetleg rekordokat tölt le a teljes szövegű adatbázisból, ő nem könyvtárhasználó? Ezeket a feltételeket nem a könyvtárak és a könyvtárosok teremtik meg? A mai használat nem egyértelműen jelenti a fizikai falak közötti megjelenést, a fejlett információtechnológiai eszközök világában ugyanis a mobilitás határtalan. Elsődlegessé vált a használó kényelme, de a színvonalában vitatott források tömkelegét nézve egyre inkább nélkülözhetetlen a könyvtáros támogató szerepe. Nem beszélve arról, hogy felgyorsult világunkban csak annyit, csak azt, csak olyan formában szeretnek használoink olvasni, amire éppen szükségük van. Se többet, se kevesebbet...

A könyvtár tehát – közvetlenül vagy közvetve – mindenkihez elér, a falusi gazdálkodótól kezdve a városi szakközépiskoláig, vagy a budapesti nyugdíjastól az agysebészig. A könyvtári rendszer Magyarország legnagyobb és leglátogatottabb, minden magyar állampolgár számára ingyenesen hozzáférhető kulturális intézményrendszere. Nem véletlenül fogalmaz úgy a törvény, hogy a könyvtár „mindenki által használható és meg-

közelíthető”.³ Ennélfogva elméleti és gyakorlati művelőinek igen nagy a felelőssége, de a hatalma is – bármily furcsán is hangzik e sokszor nem a helyén kezelt, valljuk be: nem a legmagasabb presztízsű foglalkozást tekintve. A társadalmi különbségek mérséklése, a hordozótól független tudásmegosztás, a mobil hálózatiság, az infokommunikációs technika rohamos fejlődése óriási alkalmazkodó-, és állandóan megújuló képességeket követel. A könyvtárosság, illetve a könyvtártudomány – évezredek tapasztalata nyomán – olyan tudást halmozott fel, amelynek értékkeremtő ereje vitathatatlan. A könyvtárosság éppen ezért hivatás, nem egy új keletű és rövid időre visszatekintő slágerszakma. Ezért is őrizzük féltve a könyvtár elnevezést, annak ellenére, hogy az félrevezető is lehet.

A könyvtár a dokumentumközpontú megközelítésen jelentősen túlmutató komplex szolgáltató közösségi-kulturális-tudományos intézmény. Olyan közgyűjtemény, ahol már nincsenek leláncolva a könyvek, a légy zümmögését sem hallani, sőt enni-inni, feküdni, de persze elmélyülten kutatni, s akár MTMT-zni, Stratégiai Adatbázist építeni is lehet – az otthoni dolgozószobánkban vagy a kertünkben ülve is, távoli eléréssel, virtuálisan.

A hazai könyvtár- és információtudomány bölcsője hagyományosan az ELTE szaktanszéke, doktori programja, illetve intézete – olyan egykori, neves tanáregyeniségekkel fémjelvezve, mint Kovács Máté, Fülöp Géza vagy Voit Krisztina. A kezdetben erőteljesen történeti irányultságú képzés fokozatosan alakult át – mindig az adott kor kihívásainak megfelelően –, s így született meg végül az informatikus könyvtáros alap- (BA), valamint a könyvtártudomány mesterszak (MA). Ezek specializációi felkészítenek nemcsak a könyvtári munkavégzésre, hanem akár a non-profit szektor más területein vagy a versenyszférában történő munkavállalásra, esetenként még önálló vállalkozás folytatására is.

A Könyvtártudományi Doktori Program meghatározó szereppel bír a könyvtári értékkeremtésben. Az elmúlt közel húsz esztendőben nálunk végzett a hazai könyvtáros szakma vezetőinek többsége és a könyvtárosképzésben dolgozó oktatók túlnyomó része is. Meg kell jegyezni, hogy a PhD szisztéma bevezetése előtt sem volt ez másképp: könyvtártudományi vonatkozású bölcsészdoktori (vagy az ún. kisdoktori) címek kizárólag az ELTE Könyvtártanszékén születtek. Számos prominens személyiség nálunk kapott doktorátust, így például Antall József miniszterelnök „Eötvös József és a Politikai Hetilap” című értekezésével. A PhD-képzésben 1997 óta végzettek száma ma már a félszáz felé közelít, és a hallgatói utánpótlásunkra sem lehet panasz. Szakmai kapcsolatrendszerünk egyre kiterjedtebb, nemcsak itthon, hanem külföldön is, melyet kötetünk is bizonyít.

A könyvtártudomány olyan, mint a levegő: nem lehet élni nélküle. Tudják ezt a többi diszciplína művelői is, azonban a sztereotípiák elhalványítása érdekében nem pihenhetünk egy percre sem, folyamatosan küzdenünk kell a megbecsülésért, még akkor is, ha más tudományok partnereiként, szolgáltatóiként egyből fájdalmas volna a hiányunk.

Hol tart a mai értékválságos környezetben a könyvtártudomány elmélete és gyakorlata? Melyek az egyes könyvtártípusok legfőbb kihívásai? Hogyan hat a könyvtárakra és a könyvtártudományi kutatásokra a piacgazdasági környezet, az állandó bizonyítási és megfelelési kényszer? Hogyan tudnak kevesebből többet nyújtani és részt vállalni a gazdaság élénkítésében? Hogyan viszonyulnak egymáshoz a hagyományos és elektronikus tartal-

lomszolgáltatási rendszerek? Hogyan segít a könyvtár a társadalmi különbségek mérséklésében, és nem utolsósorban itt, e falak között a kutatás-fejlesztés előremozdításában? Milyen irányba tart a könyvtárosképzés? Erre a kérdésre is válaszolnak határon innen és túlról egyaránt felvonultatott neves szerzőink, intézetünk oktatói és kutatói, valamint az egyes részterületek hazai szakértői.

Tavalyelőtt volt 140 éve, hogy Magyarországon lezajlott az első könyvtárosok számára szervezett szakvizsga, a budapesti Egyetemi Könyvtárban. Hagyományaink köteleznek. Köteleznek arra, hogy szakmánkat továbbra is magas színvonalon és lelkiismerettel, értékek teremtésével és őrzésével műveljük, de ugyanakkor arra is, hogy eleget tegyünk a modern kor kihívásainak, a szüntelenül változó igényeknek. Az egyetemünkön folyó graduális és posztgraduális könyvtártudományi képzésnek, oktatásnak-kutatásnak sziklaszilárd múltja, jelene és jövője van; ahogy könyvtár is volt, van és lesz.

A tanulmányokhoz minden közreműködő munkatársam nevében, akiknek ezúton is köszönöm segítségüket, igazi szakmai töltekezést kívánok, és azt, hogy közösen, együtt formáljuk meg, virtuális világunkban milyen legyen a könyvtári valóság!

Budapest, 2016 szeptembere

Kiszl Péter
szerkesztő

Jegyzetek

- ¹ VÖRÖS Klára: Mi a könyvtár? Milyen a könyvtár? = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 16. évf. 5. sz. 2007. 3. p.
- ² ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet Valóságos könyvtár – könyvtári valóság II. konferencia programja absztraktokkal és prezentációkkal: [http://lis.elte.hu/vkkv/\[-\]VKKV2](http://lis.elte.hu/vkkv/[-]VKKV2) és Valóságos könyvtár – könyvtári valóság II. Konferenciaprogram az előadások tartalmi összefoglalóival. Szerk. BODA Gáborné KÖNTÖS Nelli – KISZL Péter. Budapest, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2015. 42 p. Forrás: http://lis.elte.hu/KONYVTAR/pdf/2015_Vkkv2_absztraktkotet.pdf [2016. szeptember 15.]
- ³ 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. 54. § (1) a). Forrás: [http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=997001\[-\]40.TV](http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=997001[-]40.TV) [2016. szeptember 15.]